

moment, Onesimos se ne upa pokazati prstana Charisiju. Njegovo utemeljevanje prinese novo perspektivo: Charisios zahrepeni po svoji ženi. Habrotonon potrди, da je Charisios več ne mara. Habrotonon si želi, da se reši svojega poklica, in je dovolj pogumna in modra, da si sama najde pot. Odide, da pokaže Charisiju prstan in se izda za otrokovo mater. Charisiju prinese otroka, ki ga je bila — kot pravijo — porodila Habrotonon. Razočaranje. Družba se kar razprši. Kuhar pove Smikrinu, da je Charisiju porodila Habrotonon dete in da bo ta bržkone zavrge svojo ženo, njegovo hčerko. Smikrines je trdno odločen, da vzame svojo hčer nazaj domov. — Napeto zanimanje za usodo citrašice in Pamphile. — Četrto dejanje: višek komedije. V dveh vzporednih prizorih, najprej poleg soproge, potem poleg soproga, vrne Habrotonon zakonsko srečo razdvojeni dvojici. — Peto dejanje: Charisios je bil pravkar sprejel Habrotonon s kruto hladnostjo in se je moral seveda za vedno ločiti od nje. Toda preskrbljena mora biti, in tudi Menander je to čutil, če je ta prizor posvetil njeni usodi. Nastopila pa ni več ne ona, ne oba zakonska. Smikrines izve, čigav je otrok in da sta se njegova hčerka in njen mož pobotala (pri tem prizoru so se gledalci od srca nasmejali). Tudi Smikrina pomiri in potolaži Syriskos, od katerega Smikrinos izve, da je baš on rešil njegovega vnuka. S tem je vpostavljen zveza med razsodbo in glavnim dejanjem. — Konec je izgubljen.

Literatura: Willamowitz, Menander (Epitrepontes), Berlin 1925. — Sudhaus, Menanderstudien, Bonn 1914. — Lübke, Menander und seine Kunst. Berlin 1892. — Baumgarten-Poland-Wagner, Die hellenistisch-römische Kultur. Berlin 1913.

Ivan Zorec / Ban Vuk Strahinja

I.

V mali Banjski blizu Kosova je na svojem belem gradiču počival junaški ban Vuk Strahinja, a ob nogah mu pre-zvesti pes Karaman, pil s prijatelji junaki hladno vino, veselo pil, se oddihaval in gostil, pa vsem junakom srčno zahvalo govoril, ker so mu pomagali, da je razgnal strašno razbojniško četo turškega bega Alije, mu razdejal močni grad in vzel blaga za tovorov sto.

Prijatelji junaki so bučno slavili banova junaštva, mu napi-vali in prisegali, da so in zmerom bodo pripravljeni potegniti zanj meč zoper kogarkoli.

To je junaški ban, ki bi bil rad zdrobil še bega Alijo samega, rad slišal; zato je zadovoljno še in še pil hladno vino, se od sreče jokal in od veselja poljuboval z dobrimi in zvestimi prijatelji, pa jim živo besedoval:

«Pijmo hladno vino, da se nam srce nasmeje, o junaki, zvesti mi tovariši, pijmo veselo in moško, — kaj se nam mara!»

«Pijemo, tebi v zdravje pijemo, o ban!»

«Z vami pijem, junaške nam slave! Da bi me sulica turška: — pijem in se ne odžejam, ker v spomin pijem! O, premnogo turško mater smo v dušo ranili, marsikatero turško dekle z zastorom žalosti ovili in nekateri turški ženi moža ubili, da se je morala vrniti v hišo svojega očeta!»

«Smo! Smo!»

«Slava še nadalje našemu orožju in srečne nam rane!» je zavpil ban Vuk Strahinja in dvignil čašo.

«Slava in sreča!»

«Za vse hudo, kar smo do zdaj Turkom prizadejali, in za vsa ponižanja, ki so jih imeli pred nami, se bo strašni beg Alija hotel maščevati. Zato vas vprašam: Ali mi zares hočete pomagati tudi zoper njega?»

«Hočemo in ti prisegamo!» so poskočili in prisegli:

«Nesrečne naj bi mi bile rane!»

«Turek naj bi me ubil!»

«Pusti in prazni naj bi mi bili dvori beli!»

«Dvori naj mi ne bi bili beli, marveč v ognju živem naj bi mi zgoreli!»

«Brez roda in poroda naj bi ostal!»

«Nikoli naj se ne bi veselil!»

«Samo žalost naj bi čakal!»

«Bogu in veri naj bi se odpovedal, očetni in materini molitvi!»

«Kakor Juda Iškarijot naj bi bil!»

«In preklet naj bi bil v imenu Očeta in Sina in svetega Duha, v imenu vseh evangelistov in v imenu presvete Matere Božje!»

Spet je hladno vino pil junaški ban Vuk Strahinja in se pristrčno veselil zvestih prijateljev junakov:

«Zdravi da ste mi, junaki korenjaki! Bog in junaška sreča z vami! — Ali čašo, ki jo pijmo, da posvetimo svojo junaško zvezo in potrdimo moško prisego, naj nam natoči — oprostite! — moja mlada žena Rósica, hčerka starega junaka Juga Bogdana!» je dejal dobri ban, ki je imel svojo ženo pošteno rad in ki je želel, naj bi mu bila priča v novi sreči.

«Mnoga zdrava leta gospé Rósici, še mnoga junaška leta staremu junaku Jugu Bogdanu!» so junaki zaklicali, ko je prišla mednje mlada Rósica.

Lepa je bila, hudo lepa in mlada ko rosa. Milo, belo in rdeče lice ji je bilo sam sladak smehljaz vljudnosti, iz velikih, ko noč temnih oči ji je žarel plamteč sijaj vroče ljubezni, roke, ki jih je v pozdrav sklenila na prekrasnih prsih, so ji bile čiste in bele in vitke ko dve nedolžni liliji. Visoko, stasito telo ji je bilo oblečeno v samo mehko svilo in drag moder in rdeč žamet. Okoli vratu ji je visela težka ogrlica v devet redi z nepopisno lepimi in dragimi biseri. V težke, ko vran črne lase si je bila zateknila dvakrat devet okrasnih kopren, belih ko sneg in rdečih ko kri, a lahkih ko meglà. Nad belim čelom se ji je bočil zlat diadem s tremi dragimi kameni, ki so svetili ponoči ko solnce podnevi.

Lepa gospa Rósica je ljubko zardela, glavo prelepo nagnila in brž ljubeznivo polnila čaše brkatim junakom, ki so pred njo vstajali in se ji molcé do pasa priklanjali. A ko je čaše nalivala, je svojega moža z očmi iskala, čaše s hladnim vinom vse po vrsti nalivala, čaše vsem junakom čez mero prelivala; še možú zlato čašo je nalila, a tudi njemu jo prelila, hladno vino na tla polila.

«O ti draga Rósica mlada, kaj me gledaš, čaše prelivaš, vino polivaš, kaj me gledaš, kaj bi rada?» se je čudil in vznemirjal ban Strahinja. «Ali te je kdo žalil, ali bi rada novih oblek, ali hrepeniš po dragem nakitju?»

«Gospodar moj, dragi mož po mladem srcu mojem, naj te zdaj in zmerom greje žarko solnce neprekosnega junaštva, ljubega zdravja in velike sreče —!» je Rósica odgovorila, bele roke na mladih prsih sklenila in se možu trikrat globoko priklonila. «Nihče me ni žalil, — saj bi tebe, junaka, žalil; misli mi ne hodijo za novimi oblekami, — saj me bogato oblačiš v mehko svilo in drag žamet; srce mi ne koprni za nakitjem, — saj me dan na dan obsipaš z biseri in dragimi kameni in mi je največji nakit, najlepši biser in najdražji dragulj tvoja vroča moška ljubezen, ki me obožuje in osrečuje, neguje in pestuje!»

«In vendar ti je neki zaželek silil iz oči, ko si nalivala čaše —,» je srečni mož odgovoril.

«Rada bi bila videla, ali si take volje, da bi mi uslišal neko prošnjo.»

«Govori, žena, govori, da vidim, česa želiš!» se je ban skoraj vznemirjal.

«Glej, gospodar moj, venomer se biješ s Turki, slavno zmaguješ in na široko pleniš in blago se ti neprenehoma kopiči v silno bogastvo, da ga še sam preceniti ne moreš!»

«Hvala Bogu!» je ban pokimal in si zadovoljno pogladil brke.

«To in vse sem mislila, a eno sem izmislila: — Tu v naši mali Banjski mi ustanovi ženski samostan; ustanovi ga v zveličanje svoje duše in v srčno veselje meni, da bi v lastni cerkvi s pobožnimi redovnicami Bogá molila za tvojo srečo in da bi imela tih kotiček, kamor bi se umeknila, če bi te Bog pred menoj poklical na račun.»

«Sveta žena, blaga žena —!» so zamrmrali junaki in občudovali pobožno Rósico.

In ban je spet pokimal in si pogladil močne brke.

Ona pa je skromno pobesila oči in tiho rekla:

«Glej, to sem premišljevala, ko sem tebi in junakom čaše nalivala.»

Ban Vuk Strahinja se je nasmehnil, dvignil čašo in živo dejal:

«O prijatelji, o junaški mi zavezniki! Vam v čast in zdravje pijem čašo, ki jo je nalila mlada Rósica, hči Juga Bogdana; vam v čast in zdravje, a sebi v veselje in ponos jo pijem in izpijem!»

«Mnoga leta našemu vojvodi, junaškemu banu Strahinji!» so junaki zavpili, čaše dvignili, pili in izpili.

In še to je ban Vuk Strahinja govoril:

«Mladi Rósici, ki sem jo komaj pred dobrim letom privedel iz slavne hiše njenih častitih staršev, lepe prošnje ne morem odbiti...»

«Mnoga leta banu Strahinji, mnoga leta gospe Rósici!» so junaki vnovič zagrmeli.

«Zato précej potujem k starcu Jugu Bogdanu, da ga živo obradujem s plemenito željo hčerkinega srca in da se moško posvetujem z njim, kako naj prav izvršujem pobožna navdčenja svoje žene.»

«Dobro, modro je tako!» so junaki spet zavpili. «In mnoga leta blagi gospé Rósici!»

Mladi Rósici se je po vsem licu živa rdečica razlila; srečna žena je bele roke na prsih sklenila, se vsem in možu globoko priklonila in veselo zahvalila:

«V knežjo oblast naj ti raste banska čast —, tako bom odslej Boga molila, o dobri moj mož, o junaški naš ban!»

Tako je rekla lepa Rósica in počasi odšla med junaki, ki so se ji v spoštovanju in občudovanju do pasu priklanjali.

Za njo je zvesto šlo ljubeče srce junaškega bana Strahinje, ostalo je pri mili Rósici in se ni hotelo vrniti.

«Dà!» je ban odločno pokimal svojim mislim in veselo rekel: «K staremu Jugu Bogdanu pojdem zdajle précej! In vas prosim, da vsi potujete z menoj. Pri junaškem mojem tastu in njegovih bistrih sokolih, devetih junaških sinovih Jugovičih sklenemo slavje svojega zavezništva in prijateljstva!»

«Kamor ti, — tja mi, o vojvoda!» so obljubili, na lahke noge skočili in se s Strahinjo k Jugu Bogdanu napotili.

Stari vojvoda Jug Bogdan, gospodar v belem Kruševcu, se je udaril po kolenih in veselo vzkliknil, ko je s svojega trdnega gradu nad svetlim mestom zagledal, da mu v obisk jaha mili zet Vuk, hrabri ban Strahinja in da ga gosposko spremlja velika četa vojnih tovarišev.

«O Bog in duša —! Glejte, tako mi potuje junaški zet —! Kakor mogočen knez —! E, Bog ga blagoslovi in mu daj široke sreče in junaškega zdravja —!»

Tako se je srečni tast glasno ponašal in hvalil pa hitel s svojimi devetimi sinovi Jugoviči, da bi pozdravil gosposkega zeta in njegove prijatelje. Na prostornem grajskem dvorišču je ob kamenu za zjahanje zetu pridržal konja in venomer ponavljal:

«Dobro, zdravo nam došel ti, ljubi zet, in vsi tvoji prijatelji!»

Sokoli Jugoviči so v pozdrav stiskali trde roke svakovih prijateljev, prijazno se jim smehljali in uslužno občudovali njih svetlo orožje, lepe bojne konje in bogato opremo.

Ban Strahinja je urno skočil s konja, poljubil tastu roko in rekel:

«Hvala, velemožni in velemodri tast. — A kako ti junaško zdravje?»

«Bogu hvala, — dobro!» se je Jug Bogdan nasmehnil, objel zeta in ga poljubil v lice.

Zdaj so priskočili mladi Jugoviči in bratovsko objemali in pozdravljali imenitnega svaka:

«Živela ti sablja brušena!»

«Trdno ti bodi tenko kopje!»

«Neokršen ti ostani težki buzdovan!»

Hlapci so prevzeli bojne konje, gostje odložili svetlo orožje in gospodar Jug Bogdan je odvedel zeta in prijatelje v svoje gosposke dvore. Tu je pozdravljaj še enkrat vse po vrsti in jih posajal za dolgo mizo.

In prihiteli so urni sluge, delili požirke žganja v okrepcilo in stregli z jedačo in pijačo.

Pojedina, vesela in šumna, še ni bila v kraju, ko je gospodar, sedeč v pročelju dolge mize, samo z očmi trenil; a sluge so précej razumeli, brž s hladnim vinom napolnili zlate napitne čaše in se umeknili v predsobje.

In stari Jug Bogdan je vstal, si pogladil sive brke in pozdravil in napil:

«Solncu božjemu hvala, ker je s toplimi žarki poljubilo moje stare dvore in mi privedlo v vesele goste dragega zeta in vas, junaški njegovi prijatelji! Dobro in v srečo došli in veseli mi bili pod mojo streho!»

Tako je počasi in svečano govoril, se poklonil zetu ob svoji desni strani, se poklonil prijateljem ob dolgi mizi in izpil do dna.

Na junaške noge so vsi skočili in v zahvalo odpili:

«Tebi v moško zdravje, o stari junak!»

«Tebi in sokolom Jugovičem v čast, o modri in blagi Jug Bogdan!»

«Tebi in tvojemu silnemu gospostvu v vdanost, o slavni vojvoda!»

In so na dušek čaše izpili, starega Juga Bogdana slavili, zeta bana Strahinjo hvalili in z njima lepo dalje hladno vino pili.

Dà!

O, dan in noč so pili in še se niso junaki napili; zato so še in še junaško pili in se vmes gosposko gostili in veselili.

E, dolgo, dolgo so se gostili, počasi se moško napili in nekoliko utrudili. —

Le stari Jug Bogdan z devetimi Jugoviči se ni utrudil, ni omagal. Pomežiknil, posmejal se je sinovom in se od žive volje udaril po kolenih:

«Kaj vam pravim, devet Jugovičev, devet sokolov mojih sivih? Hitre konje zajahajte, do vse bližnje gospode zadirjajte, vse mi v goste pripeljajte!»

Mladi Jugoviči so veselo ubogali veselega očeta, veselo vriskali od gospode do gospode in jo veselo vabili v vesele goste.

In dan se še ni trikrat obrnil, ko so že z vseh bližnjih gradov in naselj privreli veliki in mali vlastelini.

Gosposke gostije so se zdaj začele še z večjim šumom in sijajem. Sluge so nosili in stregli, da jih je vroč pôtl oblival, a mili gostje so jedli in pili, se smejali, objemali in od veselja vpili, da se jim je v srcu in v žilah živ plamen užigal.

«Tebi v junaško zdravje, o ban Vuk Strahinja, — v junaško zdravje in v ponosno slavo!»

Dà, vlastelini so vsi poznali bana po njegovih slavnih junaštvih in mu vsi bratovsko ponujali svojo pomoč, če bi jo kdaj potreboval. Ko jim je srečni ban povedal, da je s svojimi prijatelji že sklenil zavezo zoper razbojniškega Alijo, so vsi lepo prosili, naj silni ban vzame na pomoč tudi njihove meče.

«Od zemlje do nebes vam hvala, o bratje, in slava vam, o junaki!» se je ban Strahinja veselil in zahvaljeval. V lice je gorel od navdušenja, kri mu je vrela od ponosa in veselja in duša mu je pela junaške pesmi ob misli, kako velika moč se mu kopiči v silnih banskih rokah. Vse misli so mu junačile po krvavih bojiščih, nobena se ni še doteknila svetišča, zaradi katerega je privihral k velemožnemu in velemodremu tastu Jugu Bogdanu.

Nazadnje pa se je le nagnil do ušes gostoljubnega tasta in mu zaupal pobožno misel lepe Rósice.

«Ho-ho! To je slabo znamenje, o moj junaški Vuk!» se je tast nekoliko zresnil. «Glej ga, torej tak si —?» mu je požugal in se zasmel. «Komaj dobro leto jo imaš, pa že ji misli blodijo po samostanski samoti! Si junak in nisi junak! Ha-ha-ha!»

«E, taka je!» se je zet branil.

«Dà, ker te ima premalo. Saj se zmerom ženeš z junaki za turškimi razbojniki, žena pa ti otožno gruli — sama. Ali ne razumeš, o hudi junak? Ha-ha-ha!»

«Misel torej ti je taka, da naj vse pustim in da naj le pestujem in božam ženo?» se je zet razburil.

«Solnce žarko! Kdo to pravi? Ampak pojdi, naglo uženi bega Alija in se brž, brž v vsej slavi vrni, živi v miru vsaj eno leto in bodi z ženo, pa boš videl, da so ji prešle vse sanjarije o ustanavljanju samostanov.»

Stari Jug Bogdan je dvignil pogled in že pozabil na resni pogovor z zetom. Gledal je po novih njegovih zaveznikih in junaško srce mu je vriskalo od veselja nad njegovo rastočo močjo in slavo. V moški navdušenosti je skočil na stare noge in rekel:

«O premili zet Vuk, o slavni junak ban Strahinja, srečna in večna ti junaška slava! Glej, vsi dobri junaki ti hitijo pod častito in slavno bansko zastavo, vsi slavni in skušeni bojavniki ti bratovsko ponujajo silno pomoč svojih junaških mečev —. A jaz in mojih devet Jugovičev? ...»

«Saj vem, o velemožni gospodar in preblagi tast, za gotovo vem, da bi mi v sili pomagal z vsemi svojimi junaki,» se je zet zahvalil.

«Zmerom!» so Jugoviči zavpili in vsi po vrsti svaka poljubili.

«Dà, zoper bega Alija, turškega razbojnika, pojdemo s teboj zdaj in vselej, — Boga mi večnega!» je Jug Bogdan potrdil.

«Zdaj in vselej, — Boga mi pravičnega!» so še Jugoviči prisegli.

In so spet junaško pili hladno vino in se moško menili o slavnih bojih in so se gosposko veselili in gostili iz dneva v dan in vse noči in še ni nič kazalo, da bo imenitne gostije že kaj kmalu konec. Zakaj stari Jug Bogdan je mile goste gostoljubno silil s starim grškim pozdravom:

«Veselite se!»

II.

V sredo najsijajnejših gostij se je naenkrat pridrevil iz daljne Banjske nagel sèl z belim pismom.

Pismo pa je takole govorilo:

«Kje si, Strahinja bane? Kratko da bi ti veselje bilo v Kruševcu in zlo ti bodi in naj ne tekne vino, ki ti je vzelo skrbne misli na dom!

Oj, kje si, nesrečni ban Strahinja? Glej, zdaj več nimaš doma. Beg Ali ti ga je razvalil in zažgal, ti vse blago in bogastvo pobral in ti vzel mlado ženo Rósico. Sredi svoje strašne drhali, ki šteje albanskih razbojnikov tisoč in še in še, počiva z njo v šotoru na polju Kosovu in jo neki ljubi noč in dan.

Oj, kje si, nesrečni ban Strahinja? Mi goli in lačni jadikujemo na pogoriščih, ti pa piješ v Kruševcu belem hladno vino!

Zlo ti vino bodi in slab da bi tek imelo!»

Ban Vuk Strahinja je planil pokonci in zatulil od žalosti in togote.

«Kaj je? Kaj je?» so skočili vsi drugi tudi.

Bledi ban je kazal zobé in tiščal solzé, reči pa ni mogel nobene.

«Vrata nebeška! Vsaj pismo nam pokaži, da vidimo, kako naj ti pomagamo!» se je Jug Bogdan razburjal.

Ban Strahinja je vrgel pismo predenj, po sobani nemirno begal sem in tja, tiho ječal in se prijemal za vročo glavo.

Stari Jug Bogdan je na glas prebral usodno pismo in ihté omahnil; tudi gostom so se pobesile glavé.

«Da bi ga turški vrag!» so renčali in stiskali pesti; drugače pa nihče ni zinil ne take ne take. Le pes Karaman je sredi dvorišča pokončno sedel na zadku, obupno dvigal gobec kvišku in žalostno zavijal tja v lepi božji dan.

Nesrečni ban ni poslušal sočutnih kletev; sredi sobane se je naenkrat ustavil, stisnil pesti in živo rekel:

«Strašno sramoto, žalost in škodo, ki mi jo je napravil razbojniški Turek, bi vsaj nekoliko mogla popraviti samo njegova smrt; smrt, grozovita smrt. Dà, smrt, o junaki! O, ubiti ga moram s tole lastno svojo roko, drugače se nočem zveličati —! In précej zdajle pojdem nadenj!»

Beseda se mu je od razburjenja ustavila, na licih mu je gorela srdita odločnost, v očeh so se mu lesketale ščemeče solze, pa jih je zadušil in glasno zaklical:

«Junaki, prijatelji, ki ste prišli z menoj iz nesrečne Banjske, vsi na noge in za menoj!»

«Kam vihraš, o ban?» so ga možje iz Banjske ustavljali. «Ali si ob pamet? S peščico ljudi bi šel nad celo vojsko? Najprej se pomiri, zberi močno četo in vsi pojdemo s teboj; drugače se ne menimo.»

«Ali mi niste še pred nekaj dnevi prisegali junaške pomoči?» se je ban močno ustrašil.

«Smo; ali ne zoper tako veliko premoč,» so se branili.

«O, prekleti, prekleti, prekleti!» je na ves glas klela Strahinjina junaška duša. «Po besedi vaše krive prisege naj bi vam nesrečne bile hude rane in brez roda in poroda da bi ostali, ker ste kakor Juda Iškarijot!»

Nezvesti prijatelji so strahoma trepetali, se pobožno križali, da bi odvrnili hudo kletev, in umikali plahe oči pred jeznim banovim pogledom.

A ban ni imel več oči zanje, kar naravnost do gostov z bližnjih gradov in naselj se je obrnil:

«Kaj je moška misel pa vam, o prijatelji sivega Juga Bogdana? Kdo izmed junaških vitezov gre z menoj, da ubijem prekletega Turka?»

Tako je kratko vprašal in jih trdo gledal.

«Oprosti, junaški ban, — preveč zahtevaš!» so vitezi odkimavali. «Prav je in moško tudi, če si se zarekel, da hočeš pogubiti sovražnika, ki ti je prizadejal toliko gorja, in lepo je in pošteno, da se misliš pravično in junaško maščevati; ali lehko-miselno je in nevredno tako imenitnega in previdnega junaka, kakršén si bil do zdaj, in nevredno vse tvoje velike slave, da bi slepo in brezglavo drevil v očitno pogubo... Tako je, o slavni ban, a oprosti!»

Te mirne in skoraj karajoče besede skušenih mož so šle togotnemu banu zelo v živo. Zato je trdo odgovoril:

«Ne jaz, — vi ste mene prosili, naj v sili pokličem na pomoč tudi vaše meče. V sili sem strašni. Ali ste ali niste, kar sem mislil, da ste? Kje so vam meči, če ste res junaki?»

«Zberi četo, ki se bo mogla meriti z Alijevo, — zadnji v njej ne bomo. Vse drugo ni nič!»

Tako so ga zavrnilo tudi ti in mu resno kimali.

Zdaj ga je skoraj premagalo. Z grenko otožnostjo, da se mu je od bridkosti lomil glas, je obupno zaklical sorodnikom:

«Tast moj dragi, svaki mili, sokoli junaški bratje moje uboge Rósice, glejte, takole je prijateljstvo, takole zavezništvo —! Ampak v vas pôlje in vpije kri Rósičine krvi, vi pojdete z menoj, da ubijem divjega Alija in da otmemo našo Rósico —? Pojdete, na večnega Boga ste mi prisegli!»

«Stoj!» je stari Jug Bogdan zavpil v velikem strahu. «To so moji otroci in glede njih gre nekaj besede najprej meni. — Pókaj jih zapeljuješ? Mladi in vroči, kakršni so, bi neumno drevili za teboj. In kam? Ali ne naravnost pred nož strašnega Turka, ki bi tebe in njih posamič poklal kakor neumne kozličice?»

«O tast, o vojvoda Jug Bogdan!» ga je ban Strahinja odločno ustavil. «Za blago mi ni in za bogastvo, ki mi ga je Turek pobral; v strašni sili bi morda prebolel tudi požig očetnega in rojstnega gradiča v mili svoji Banjski; — ali moja Rósica je hčerka tvoja in sramota zaradi nje bíje mene in tebe, maže mojo in tvojo čast! In to ti rečem, tast moj in oče Rósice: Če ti je v srcu vsaj iskra ljubezni do nje in do mene — ukaži, ne le dovoli, ukaži svojim devetim sokolom, naj gredo z menoj, da poiščemo na polju Kosovu bega Alija.»

«Ne nori, ban Strahinja brezglavi! Kateri oče bi dal tako pogubiti svoje otroke?» je ban planil v togoto.

«Kaj moja Rósica ni tvoj otrok?» je ban planil v togoto.

«Nje, nesrečnež, me ne spominjaj! Zdaj se greje v Turkovem naročju in zato sem jo zbrisal iz spomina.»

Ban si je z rokami pokrtil obraz in tiho zaihtel, tako so ga usekale tastove besede.

Ali tast mu je položil roko na ramo in pokojno rekel:

«Pozabi tudi ti, da je bila tvoja, in ne tvegaj življenja zaradi nje! Saj ti dam za ženo drugo svojo hčer, ki je mlajša in še lepša od Rósice —. In še bova pila hladno vino, in še si bova prijatelja; samo sinove mi pusti na miru, to ti rečem!»

«Ne govori tako, starec!» se je zet užalil. «Ljubezen me boli in čast zahteva, da otmem Rósico. In otel jo bom!»

«Čeprav bi jo otel, kako bi jo mogel še imeti rad, ko se je je naljubil Turek? To premisli in bodi pameten, v nesrečo ne tišči in ne vabi mi še sinov za seboj!»

«Če so ji bolji bratje kakor si ji ti oče, pojdejo z menoj!» se je ban razjezil.

«Ne nori, ti pravim!» je zarenčal trdi starec.

«Ne norim, takole mislim: Nad Alijem se moram maščevati! Kje ga dobim, vem. Do njega ne morem sam; zgrabili bi me že njegovi hlapci. Priti moram kot turški velikaš s spremstvom. Preoblekel bi se v Turka in tudi svoje spremstvo bi premaličil v turško služinčad.»

«Ne, ne! Ne dam sinov! Preveč so moji, kako bi preslepil Turke?»

«Zaupaj mi, starec!» je Strahinja nejevoljno ugovarjal. «Glej, čisto po turško bi se oblekli. Okoli glave bi si ovili bele turbane, oblekli bi se v zelene jopiče in rdeče hlače, a oborožili s krivimi turškimi sabljami. Tako —.»

«Ne slepari me, ne dovolim, ne dam ti sinov!» se je Jug Bogdan svojeglavno otresal.

«Kdo te slepari? Saj veš, da govorim turško ko sam Turek, arabsko ko živ Arabec in albansko ko pravi Albanec. Za sinove se nikar ne boj! Svaki so mi, varno jih bom vodil.»

Tako mu je odgovoril, se obrnil in gredoč zaklical vsem:

«O, za menoj, kdor je mož in junak in mi je prijatelj!»

Zunaj se je nemudoma zavihtel na iskrega belca. Plemenita žival je od neučakanosti zaplesala, zahrzala in zaprhala. Njega pa je vendarle bolelo ubogo in zapuščeno srce; od žalosti se je sklonil do vihrave grive in objel konjski vrat, da bi skrtil šče-meče oči.

Konj ga je pametno pogledal, veselo strignil z ušesi in junaško zarezgetal.

«Dà, dà, sokole moj,» mu je ban tiho govoril in ga trepljal po napetem vratu. «Midva Rósice ne moreva pozabiti, morava jo oteti in maščevati! ... O, ljubezen, ki hladno preudarja, ni ljubezen; prave, velike, vroče ljubezni ne ustavijo in ne zadržijo, ne zadušijo nobene zapreke in nobeni pomisleki, ampak taka ljubezen odločno drevi sama za seboj in svojim hrepenenjem ... kipi in nori, najsi tudi po pameti vsega zmerom ne stori, vendar pa v silni veličini in sladki bolečini do neba drhti ... in vekomaj živi, vsaj v spominu živi ...»

Konj je nemirno kopal in bíl ob kameniti tlak, sunkoma dvigal in stresal lepo glavo in trobeče in hrčeče prhal in se penil

v srebrno uzdo, kakor bi bil razumel obupno zapuščenost in moško spoved svojega gospodarja.

A banu se je šepet segrel ob konjskem vratu, bolečina v srcu mu je odnehavala. V teh zadnjih, odločilnih trenutkih je še zmerom nekoliko upal, da se vsaj mladi Jugoviči odločijo zanj. Ko pa se je vprašujoče in očitajoče ozrl po njih, so jim oči pale na tla. Otožen, obupan pogled mu je šel po vitezih, gostih z gradov in iz naselj: — vsi so molčé odkimavali; še prav majčkena iskra upanja mu je švignila do prijateljev iz daljne Banjske: — tudi ti so rdeli in v sitni zadregi umikali temne oči.

Od užaljenosti in jeze je škrtnil z zobmi, pritegnil uzdo in zaklical: «Karaman —!»

Pes je pri tej priči osramotil kujave malovernike in razveselil gospodarja, izpustil debelo kost, ki jo je pod kamenitim stopniščem slastno hrustal, in skokoma pritekel pa veselo lajal in plesal pred nemirnim konjem.

Banu se je inako storilo; grenko se je nasmehnil in rekel:

«O zvesta pasja vera, zdaj sva sama, vidiš... Tovarišem, ki so mi včasih drugovali s tenkimi kopji in krivimi sabljami, to pot nisem mogel obljubiti bogatega plena; a prijatelji, ki so mi ob hladnem vinu na vero in Boga prisekali prijateljstvo, so bili pač le vinski prijatelji, — Bog z njimi vsemi!»

Trpko je govoril in pikal užaljeni ban, glas se mu je tresel: ampak po nikomer se ni več ozrl, le psu je zažvižgal in zdirjal na plan.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Ivan Lah / Jiří Wolker

(Nadaljevanje)

Iz te dobe datira njegov manifest o novi umetnosti, ki se mi zdi važen zanj, za njegovo družbo in sploh za pojmovanje naj-novejših smeri v evropski in tudi naši literaturi. Zato ga podajam tu v celoti.

Proletarska umetnost.

(Iz predavanja v krožku «Var».)

Ta članek naj se ne smatra kot osebni nazor pisateljev. Je bolj programatičen temelj, ki smo se na njem zedinili z drugimi prijatelji-umetniki. Dasi se naši osebni nazori v posameznostih razlikujejo, ne bomo sporov rešili proti sebi, ampak med seboj. V temelju smo si edini. Tolmačim tu nazore skupine komunističnih umetnikov «Devětsila».

Ivan Zorec / Ban Vuk Strahinja

(Nadaljevanje in konec)

Pot mu je skoraj brez počitka šla in šla čez hribe in doline. Vse se je zdelo mrtvo, nikjer ni srečal, nikjer ni došel junaka: kdor je mogel, je pobegnil in se zameknil pred strašnim Alijem. Bolj ko se je bližal Kosovu, bolj je bilo pusto in prazno: — kakor v kraju, ki je Bogu čisto za hrbtom.

Ali ko je prišel do Kosova, je videl turške sile po polju, šotor pri šotoru. Bogme, pridržal je spenjenega belca in gledal, gledal. Nekoliko ustrašil se je res — kaj se ne bi? —, zaklonil se pa vendar ni. Ampak v srcu ga je bolj in bolj tiščala pekoča tesnoba. Kaj ko bi ga nejeverniki prepoznali? O, dušo bi moral dati, preden bi se utegnil maščevati za sramoto in za vse hudo. Pa Rósica? Kaj bi potlej Rósica? In kako beden bi bil spomin njegovega imena! Še po smrti bi trpel... Strašni Ali bi mu truplo onečastil, obglavil in dal v plen krokarjem, jastrebom... Misli so se mu zmedle in pred njim so migljali mili spomini vesele, junaške mladosti, so se ga dotikali topli vzdihli sladkoboječih ljubzenskih nežnosti in so vihrali krvavi pretepi v premnogih junaških bojih.

Ho-ho! Domislek silnih bojev in slavnih zmag ga je zdramil, poživil in čisto opogumil. Kakor vselej pred bojem, se je tudi zdaj trikrat prekrižal, pobožno zmolil kratko molitev in pojezdil na ravno polje Kosovo.

«E, boj — to je slast življenja!» se je otresal še zadnjih malodušnosti in pogumno jahal naravnost med šotore.

Ha! Kje je šotor prekletega Alija —?

Kje —?

Dà. Priroda je tiho dihala, bilo je vroče; le iz rečice, polzeče v vijugasti peščeni strugi, je prijetno pihljal osvežujoč hlad, šotori so trudno dremali, spali morda in sanjali v žgoči solnčni pripeki.

A ban Vuk Strahinja je kot turški velikaš moško jahal med njimi sem, je jahal tja, po turško pozdravljal ali zmerjal brkate Turke, drhtel obenem od tesnobe in tegobe in ogledaval šotore, pa nobeden ni bil tak, da bi utegnil biti Alijevo gnezdišče... Še je iskal in iskal, kar ti je skozi vrbe in rakite ob vodi zagledal zelen šotor.

Aha, zdaj sva pa vkup!

Zaškrtal je z zobmi in brez oklevanja tja nameril konja.

Ojej, kakšen šotor!

Zelene šotornice v spreminjastih barvnih dehljajih kakor draga svila, iz razporkov dehtenje božajočih dišav, vrh šotora zlato jabolko, sijoče ko božje solnce samo, pred šotorom v tla zapičeno kopje, a ob kopje privezan prekrasen, ko sam živi ogenj isker žrebec vranec, pršeče prhajoč in jezno, besno kopajoč in bijoč ob črno zemljo.

Ob vsaki drugačni priložnosti bi se bil ban zagledal v prekrasnega konja; tako pa ni utegnil, ampak je neutegoma posegel z dolgim kopjem in odgrnil vhodno šotornico.

Nâ —, kdo je pa to?

Pod šotorom je po turško sedel star derviš; bela brada mu je šla do pasa, v roki je držal vinski vrč, iz oči mu je sijala vinska dobrovoljnost, a lice mu je grela krvava rdečica.

Ban se je nasmehnil skritemu pijančku in ga po turško pozdravil.

Ali pijani derviš ga je pozorno pogledal, se namuzal in odzdravil lepo po srbsko:

«Zdrav bodi, junak Strahinja, bane iz male Banjske blizu polja Kosova!»

Junak iz male Banjske se je prestrašil in po turško odgovoril:

«O derviš stari, pókaj piješ in se opijaš? V pijanosti govoriš neumnosti in zamenjuješ pravovernika z nejevernikom. A jaz sem aga Alaj Tahir in sem v sultanovi službi. Ne žali sultanovega človeka!»

Derviš je še malo strmolet vanj, potlej pa se je zakrohotal na ves glas.

Ali ban je preteče zarenčal nanj:

«Strezni se, nesrečni starec! Ne nori več in ne žali me, če ne te zatožim sultanu in velikemu veziru. Pred njima bi te minil smeh, to ti rečem.»

Še glasneje se je zasmel turški dobrovoljček in napol resno, napol podsmešno odgovoril:

«E, veš kaj, junak Strahinja? Če sem bil res že vinski, — zdajle sem čisto bister. S sultanom in z velikim vezirjem si me stregnili. In tako ti rečem: Če bi te zagledal sredi sultanove vojske same, prepoznal bi tebe, tvojega iskrega belca in zvestega hrta Karamana prej nego slavnega svojega bojnega konja . . . Poznam ti čelo in brazgotino na njem, poznam ti temne oči in poznam ti mrke brke. Čemu se zatajuješ pred menoj, svojim starim znancem?»

«O ubogi derviš! Glej, Bog te je udaril s slepoto, ker grešiš zoper prerokovo postavo, ko piješ nejeverniško vino —.»

«Res je, ban Strahinja, pijem, rad pijem dobro vino, ker čutim, da mi veselo greje staro kri in prijetno krepki uvelo telo; rad pijem, a kadar pijem, nate mislim vselej, glej!»

«Zdaj vidim, da se ti res blede,» ga je ban resno pomiloval. Pa derviš se ni dal premotiti.

«Ko so me tvoji junaki ujeli, mi nisi storil nič hudega, le v ječo si me zaprl. Onda sem ždel leto in dan; naenkrat pa sem se ti zasmilil in si ukazal jetničarju Radu, naj me privede predte. A ko si videl, kako me je ječa strla in potrla, si me lepo pogostil s pečeno jagnjetino, z belo pogačo in z dobrim, dobrim vinom. O, bolj ko sem pil, veseleji in krepkeji sem bil: — spoznal sem veselost in sladkost vina... Od tačas ga rad pijem na veselje duha in na zdravje srca, prehudo našo postavo preklinjam in se tebe hvaležno spominjam.»

«Lepe zglede daješ pravovernikom!»

«Ne glejte, samo poslušajte me! jih učim in je prav zanje in je prav zame.»

Ban se še ni hotel podati, še ni zaupal pijancu.

Dervišu pa je vino nabrusilo jezik. Smehljal se je banovemu potajevanju in govoril dalje:

«In potlej si me vprašal, ali bi se mogel odkupiti. Pa sem ti moško povedal, da imam doma nekaj imetja in da bi se z izkupičkom utegnil rešiti ujetništva, če bi smel iti domov in v denar spraviti, kar imam. Da te hočem preslepiti, si mislil in se mi smejal. A jaz, ki me je ječa že čisto umedila, sem te prosil: Dovolj mi, da grem po odkupnino! Za poroka, da se vrnem, ti zastavim svojo moško besedo, prisežem ti na trdno vero božjo in na Boga večnega, ki naj me udari, če bi te hotel preslepiti. — In ti, slavni ban, si mi zaupal na besedo in Boga in me izpustil... A doma mi je imetje medtem šlo v nič: kuga mi je podavila družinčad in služinčad, drobnjad je poginila od vsega hudega ali pa se razbežala kaj vem kam in drugega blaga se je polastil, kdor je le utegnil... Bil sem siromak, da ti odkupnine nisem mogel zbrati. Kaj zdaj? I, zadal sem ti bil trdnega poroka, da se vrnem, in sem se vrnil kar neutegoma... Ko si me zagledal in ko si slišal o moji nesreči, si se začudil in zaklel na svojo dušo, da mi siromaku, a poštenjaku tudi brez odkupnine daješ zlato svobodo. — Kako, da si me zgrešil, kako, da tega več ne pomniš, blagi ban Strahinja? Jaz, glej, ti tiste dobrote ne morem pozabiti. Zdrav bodi in Bog te blagoslovi zanjo!»

Zdaj se ban ni hotel še dalje potajevati; skočil je s konja in pozdravil starca:

«Vidim, nisi me pozabil. Hvala ti! Kako ti je z junaškim zdravjem, dragi?»

«Hvala, ne tožim, vino me veseli in krepi, živim brez skrbi. — Ampak, silni junak Strahinja, naj te ne udari nesreča, kaj bi rad sredi Alijeve vojske sam? Če si se morda premislil in si poiskal mene, da bi me vendarle poterjal za odkupnino, ti precej povem, da nimam pare ni dinarja. Oprosti!»

«Nisem se premislil in ne tebe iskal; iščem pa prekletega Alija, da mu polomim kosti, ker mi je okral, razdejal grad in mi še odpeljal mlado ženo Rósico. Kje je prekletnik? Povedi mi in ne izdaj me njegovi vojski, o derviš stari!»

«O, sokole Strahinja bane, trja od kamena samega mi je vera, nikomur te ne bom izdal. Vem, kaj ti je storil Alija, pomagati pa ti ne morem, ne morem.»

«Kje je Alija? Samo to mi povedi!»

«Vidiš na le-onem hribcu bel šotor? Tam ti je silni beg Alija. Stoj, kam le vihraš? Poslušaj dober svèt: Sedi k meni, okrepi se z dobrim vinom, potlej zajezi belca in beži, kar se dá, beži s Kosova, beži, preden te kdo prepozna!»

«Kaj je z Rósico, ali veš?»

«Rósica —? O, v belem šotoru se lišpa in lepša za Alija in ga kratkočasi.»

Strahinja je stisnil pesti in škrtnil z zobmi.

«In ne verjamem, da se ji kaj posebno toži za teboj, — nikar ne umiraj za njo!» je še rekel starec, a ban je že skočil na belca, pes Karaman je veselo planil pred konja.

«Ne govori, ne greši, starec!» je ban renčal.

«Na brado prerokovo: — zgolj resnico govorim, odkar živim!»

«Vsako jutro, vsak večer napajaš v rečici vranca, — povedi mi, kje so brodi in plitvine, da z Rósico na begu ne zagazim v tolmune in vrtince!»

«O, Strahinja, silni junak slavni, če že res po vsi sili hočeš tvegati življenje: — za odločnega moža s tvojim konjem belcem, za junaka, kakršen si do zdaj bil ti, o sivi sokol srbski, so brodi in plitvine povsod!»

«Zahvaljen in zdrav bodi še mnogo let, stari derviš!» mu je ban mahnil s konja in odjahal proti hribcu z belim šotorom.

Bogme, ni trepetal od strahu, nekaj ga je pa le dušilo. Ali je bila zgolj želja po maščevanju, ali je silneje bilo vroče hrepenenje po mladi Rósici, dragi ženkici?

Oboje je bilo, oboje ga je grizlo, vmes so se mu ukresavale otožne misli.

E, dà. Kako sladko, lepo in mirno je življenje za nekaterega. Človek, kakor je na primer tale derviš, zjutraj brez skrbi vstaja v nove, še slaje, še večje, morda le še v sanjah gledane radosti in užitke; v mraku počiva, se oddihuje in premišlja, ali mu je blaženi dan božji res dal vse, kar je mogel; potlej s pokojnim srcem zaspi v žive sanje, ki mu kažejo vesele podobe zaužite sreče, — o, vse, vse mu je kakor lep, velik in sladak sèn...!

Strmeče, otožne in zasanjane oči so mu prazno gledale v daljavo in niso nič videle; gledal je z mislimi vase in se je videl...

Še to uro se mu bo odločila usoda: ali bo zmagal in pogubil sovražnika, ki mu je razdejal očetni grad in ukradl domačo srečo, ali pa bo junaško pal za čast svojega doma in imena. Pa bodi tako ali tako: samo kje je tisti prekletnik?

Pot se je vzpenjala na hribec. Solnce je stalo v poldne, silno grelo junaka bana, konja belca, hrta Karamana in tiščalo na šotorje močne vojske Alije tirana.

V belem šotoru na hribcu pa je silni Alija vso to noč divje ljubil Rósico mlado, še jo strastno ljubil v zgodnjem jutru, omagal pa in se upehal ob vročem dnevu in ji sladko utrujen zaspal v drhtečem naročju.

Rósica mlada je bila budna in ne speča, po vroči noči bistra in čuječa. Zvesto mu je gledala v ogorelo lice, otepala sitne muhe, ki so mu sedale na obrito glavo, in mu narahlo grebla po resasti bradi. V srcu ji je od radostne samozavesti drhtelo in koprnelo ponosno čuvstvo: O, tale strašni beg Alija! Kako zmagujoče in vriskajoče je prihrumel nadnjo, kako naglo in lepo jo je ugrabil svojemu najhujemu sovražniku;... nihče drugi je še pogledati ni smel, sam zase si jo je vzela, skoraj kar zviška kakor silni sokol plaho golobico;... in kako nežen je bil in mehak, kako koprneč in goreč... O, ta je junak junakov...

Ob tej misli ji je srce milo pelo, prijetna vročina jo je oblivala in oči so ji bile svetle ko jasni poletni dan, na prelepem licu ji je rdel sladak, mehak smehlaj... Zares: junak junakov.

Počasi je posegla po zavesni šotornici in jo na široko odgrnila. Oči so ji šle po polju Kosovu. Šotor do šotora je Alijeve vojske, junak do junaka, konj do konja, vsem pa jim ukazuje in vlada tale silni, strašni Alija, junaški zmagovavec in moški osvojevavec.

Srce ji je bilo pijano, polno ponosa, polno veselja in noben pomislek, noben spomin na moža ji ga ni kalil, tako jo je zmagala in prevzela vroča Alijeva ljubezen.

Od nove sreče zasolzene in za veselimi upanji sevajoče oči so ji obstale na pobočju hribca in ji ostrmele.

«O rane božje —, kdo je tistile jezdec —?» je odrevenela, debelo buljila in že ni več dvomila. O, to je njegov konj belec, pred njim pes Karaman, a na konju po turško oblečen junak, — dà, sam živi ban Strahinja!

Brž, brž je potresla težko glavo spečega bega Alija in zahropila:

«Gospodar, o junak beg Alija, na noge, kolikor te je!»

Beg je le napol odprl motne oči in dobrovoljno zagrčal.

A Rósica ga je strahoma tresla in dramila:

«Oh, nič več ne múdi, brž, brž se prebudi, brž se obleci in opaši, svetlo orožje si brž pripaši: — nadte gre sam ban Strahinja!»

Pa Turek je mislil, da se živa in vesela Rósica le šali.

Ali Rósica je zavalila iz naročja lenega Turka in zaihtela:

«Tebe bo obglavil, mene bo zadavil!»

«Kdo?» se je mežé smehljajal.

«Ban Strahinja! Zdaj zdaj bo tu!»

Zdaj je Turčin poskočil, si zasencil oči in se zagledal po hribcu.

«O Rósa Rósica, bolje glej in me ne dram! — sredi turškega tabora turški konj nosi turškega jezdeca!» je godrnjal in se zavalil, odkoder je bil vstal.

«Dobro, predobro vidim, o gospodar! Na noge junaške, ali pa življenje vzame tebi in oči izkoplje meni!»

«Sreča moja, nekdam žena Strahinje bana, kaj se plašiš sredi junaške vojske moje!» jo je pokaral. «Zgolj strah ti povsod kaže Strahinjo. No, le stoj, danes, jutri si že v mojem trdnem gradiču, da ne boš več trepetala pred junakom iz male Banjske.»

«Slepota naj te ne zadene, — pokonci, o silni beg, ali pa pogineš!» ga je rotila razburjena Rósica.

No, beg Alija se je še bolj privijal k njej in se smehljajal:

«O duša draga, dušica moja, kako so topla nadržja tvoja!»

«Ne —, ne —!» se ga je otresala. «Strezni se vendar in poglej še enkrat!»

Turčin je temno pogledal venkaj; jezdec že ni bil več daleč.

«Turek je, saj sem rekel,» jo je miril. «Sultanov poslanec. Najbrž me hoče pozvati, naj neham z vojevanjem na svojo pest in naj sultanovi vojski ne odjemam najboljih junakov ... Ampak ti se ne boj, sladka moja ljubica, in samo glej, kako ga bom zapodil ali pa posekal, če ne bo pohleven!»

«Gospodar, o silni Alija, kje so ti oči, da ne vidiš, ne spoznaš? To ni Turek, ni sultanov poslanec, to ti je sam ban Strahinja!»

«Ne budali —!»

«— Poznam mu visoko čelo, a pod čelom črne plamteče oči vidim njegove mrke brke, poznam bojnega mu belca konja, poznam mu hrta Karamana, — ne šali se, slepi beg Alija!»

Po hribcu je medtem počasi prijahal jezdec in Rósica ga je še bolj spoznala. Iz oči mu je gorelo, z lica mu je rdečica podila bledico, a rdečica je spet bežala pred bledico, konj je bojevito hrzal in hrupno prhal v bele pene, pes je lajal, — Rósica je od strahu kričala in suvala od sebe neprevidnega Turka.

Zdaj se je ustrašil tudi beg Alija; golorok, kakršen je bil, je treščil iz šotor.

Ban Strahinja je naglo skočil s konja, po travi vrgel vse orožje, ko je videl, da mu je sovražnik neoborožen, in se zagnal proti Aliju:

«O, tu si, prekletnik nejeverni? Čigav dom si razdejal, čigave ljudi klal, čigavo ženo ukral?»

«O, česa se drzneš, norec? Ali misliš, da sem šumadijska baba, da vpiješ in strahuješ?»

«Pes turški, čakaj —!»

Z golimi rokami sta se kakor vihar pograbila, se sukala in nosila; noga zemljo je teptala, roka trd prijem iskala.

Rósica pa je pred šotorom belim stala, v trepetu, strahu konec boja je čakala.

Ampak trdo, močno je držal junak junaka. Grčeč in renčeč sta se davila in pestila, stiskala in suvala, no, silna je bila moč obupnega junaštva in strašna je bila sila besnega sovraštva: — vila in lomila sta se po zeleni travi sem, vila in lomila sta se po zeleni travi tja, ali oba sta bila junaka in se nista podala.

Kar se ti je beg Alija izvil iz trdnih prijemov močnega bana Strahinje in se zakadil v šotor po sabljo.

Zdaj je tudi ban Strahinja segel po svoji sablji v zeleni travi.

O sablja Alijeva, le kakšna je bila! Kakor kača se je krivila, v zlatem solncu kakor luč nebeška se svetila in žvižgala ko skeleč bič...

O sablja banova, le kakšna je bila! Od nedelje do nedelje so jo kovali trije kovači in trije pomagači, iz jekla so jo pretopili, v ostrino strašno zaostri.

Krivi sablji sta nad glavó žvižgali in rožljali, dokler se nista zlomili in zdrobili.

Potlej sta junaka vsak za svoje kopje zgrabila in se divje naskočila.

Ampak obema je sila bila enaka, junak je udaril na junaka.

Ko sta si polomila tudi tenki kopji, sta se mlatila še s težkim buzdovanom.

Vse orožje svetlo sta si podrobila, okršila in nazadnje za gole roke znova se zgrabila.

Z močjo in zvijačo sta se izpodbijala in vroče sopihala v onemogli togoti; penil in znojil se je silni beg Alija, a zmoči ni in ni mogel hudega bana Strahinje, kakor klòp se je nanj prilepil slavní junak iz male Banjske, kakor s kleščami ga je držal in se z mišičastimi rokami oklenil koščatega nasprotnika, nò, podreti in pòdse dobiti ni mogel ljutega prekletnika.

Ubogi ban Vuk Strahinja je napenjal že zadnje moči, po milo Rósico so mu še šle krvave oči. A ona je vsa bleda in drhteča buljila v oba sopihajoča moža, z rokami se držala za burno bijoče srce in čakala... čakala.

«O Rósica!» je hropel. «Kaj gledaš! Pomagaj, maščuj se nad njim, ki ti je žalil pošteno ženskost..., poberi buzdovan in ga trešči po betici; ali pa pomagaj njemu, da mi vzame dušo, ko mi je že vzel srečo..., vzemi konec kopja in me dregni v srce...!»

Rósica pa se ni genila, le naprej se je nagnila in čakala.

Strašna, obupna jeza in žalost sta ugriznili upehanega bana, nov val moči mu je napel mišice, beg Alija bi bil skoraj omahnil.

Rósica je od groze zakričala.

A beg Alija jo je proseče pogledal in zagrčal skozi stisnjene zobé.

«Duša moja, Rósica draga, nikar mene, bana Strahinjo suni... On te ne bo več maral, večno te bo grizel in grajal, ker te je našel z menoj pod šotorom... A jaz te bom zvesto ljubil, kakor sem te sinoči ljubil... Z menoj boš šla v bel gradič, skrit in močan..., tam boš kakor carica... Tri sto sužnjic ti bo služilo, tri tisoč junakov te bo branilo... S sladkorjem, z medom te bom hranil, v zgolj svilo in žamet te bom oblačil..., okitil te bom z rumenimi zlatniki, vso te bom okitil od lepe glave do zelene trave — samo udari; zabodi bana Strahinjo!»

Tako se ji je sladkal in veselo upanje mu je vračalo moči.

Obupno, za življenje, za lepo mlado ženo sta se lomila velika junaka, kosti so jima pokale, v strahu in bolečinah sta renčala iz zadihanih prsi in z zobmi škripala v zapenjena usta.

Rósica mlada je rdela in bledela, zaletela se po zeleni travi, brž pobrala konec zlomljene sablje in se zagnala v bana Strahinjo in Turka bega Alija:

«Zmagaj, kdor si junak, — zmagaj ali pa pogini...! Samo junaku hočem biti žena...»

Priskakavala je in odskakavala, mahala s koncem sablje, zadala banu skelečo rano, a Turku ni prav nič prizadejala.

Beg Alija je zavriskal, ban Strahinja je zakričal:

«Rósica —!!»

A ona ni nič slišala. Strast jo je vso prevzela. Pihala je vročo sapo in divje gledala, ko je banu zardela rana.

Ban se je zbal rastoče Alijeve premoči in je vdrugič zakričal.

«Karaman —!!»

Pes se je hladil v bližnjem grmičevju in nejevoljno hlatal po nadležnih muhah, a ko je zaslišal gospodarjev klic, je skočil, priskočil in že popal pod koleno bega Alija.

Turek se je ustrašil, roke so mu nekoliko odnehale in ban ga je podrl na tla; ampak beg je brž poprijel in ni izpustil jezno hropečega bana... Pes je lajal, Rósica je drhtela in ihtela, moža sta se dušila in davila, — naposled pa je ban Strahinja z usti dosegel vrat bega Alija in mu ga kakor volk pregriznil.

Begu Aliju so obstale oči in omahnile roke. —

Ban Strahinja je vstal, stopil k Rósici, kakor trstika trepetajoči in plaho se umikajoči, ji molčé vzela iz rok konec sablje, odrezal premaganemu sovražniku glavo, si jo vrgel v torbo, posadil napol odrevenelo Rósico na konja in zdirjal z njo v lepi božji svet.

III.

Jahal je z njo in jahal, noč se je storila, tihota in samota je bila povsod. Priroda je pokojno dihala, vasi, gradiči so lepo spali. Konj je prhal, težko nosil dvojno breme in se spotikal. A ban mu je popustil uzde in mu polglasno prigovarjal. Kri mu je tako vrela in čuvstva so mu tako drhtela, da ni premogel glasne besede. Ječalo mu je srce, a trpel je molčé, na znotraj le se mu je obrnil pogled razbičane duše. Tema in pušča sta bili grozni. V razkošju tople poletne noči je z globokimi vzdihmi dajal duška svojim vihnim moškim mislim in tiho molčal v tesnem objemu mučnih premišljevanj.

Mir samotne noči se mu je počasi silil v srce, misli so postajale.

O, zmagal je slovečega junaka. Vesel je zmage, a ponosne sreče, kakor še vselej ob zmagah, vendar ne čuti; saj ve, da je

zmagal zoper željo in voljo žene, katero je tako nežno rad imel in za katero je tvegaval zdravje, življenje in vse...

Rósica mu je slonela v naročju in se ni upala geniti.

«Zakaj me še ni pogubil?» je ugibala. «O Bog, kaj misli z menoj?» jo je skrbelo.

A on je ves čas molčal in ji ni dal pogleda.

Bolelo ga je, ko se ga je dotikalo njeno vroče in kipeče telo, bolelo ga je, ko se je strahoma odmikala, in bolelo ga je, ker je trepetala in umikala oči. Zakaj v junaškem srcu mu je še zmerom gorela in ga grela močna in preizkušena ljubezen, ki se ob vsaki nesreči ali oviri preraja v radost in sladkost svoje velike zmage...

Druge misli so se mu zgenile in šle svojo široko pot.

Ponos, kakršen še nikoli ne, mu je bočil prsi, radost in sreča junaške zmage sta mu peli v srcu. O, zmagal je, še nikoli ni tako zmagal, prestal, slavno prestal nevarnosti, ki so se jih bali vsi njegovi prijatelji in sam Jug Bogdan in mladi Jugoviči... Zares, lahko se pokaže pred vsemi... Čast in slava njegovega imena bo šla od vzhoda do zahoda in križem sveta, pevci in slepci bodo opevali njegova junaštva...

Naenkrat ga je začela boleti rana, ki mu jo je usekala nezvesta Rósica, še bolj pa ga je skelela bolečina srca.

Ali si je res že opral omadeževano čast, ali mu mora razžaljeni ponos in oskrunjeno ime umiti še Rósičina vroča kri —?

Ta misel ga je bolela in skelela, da je stiskal zobé in krčil roké.

O mila Rósica mlada, črna ti je duša, kačje ti je srce —! Turka si ljubila, njega, nejevernika in sovražnika si volila, moža pa si izdala in ranila, dvakrat si ga ranila —!

Rósica —!!

Srce mu je kričalo in se jokalo.

A še druga misel je silila v ubogega bana Strahinjo, junaka ranjenega.

Dà, Rósica —; kako naj bi se bila ubranila Turkove ljubezni? Ženska je pač in se da lahko preslepiti... Kdor je junak, za tistim ji gre koprneče in vriskajoče srce... Ali bi bilo junaško in práv, če bi jo kaznoval, kër je ženska po žensko mislila in ljubila —?

Hude, težke misli je mislil veliki junak ban Strahinja, trpel v veri in dvomu in bridko vzdihoval.

O mila Rósica mlada —!

«Kaj se ti je ugrelo v njem, kaj namerava?» je Rósica pre-mišljevala in ga skrivši pogledovala; bala se ga že ni več, čeprav ji še ni dal ne besede ne pogleda. —

Tiha pot pa je šla dalje in dalje.

Kam?

Prišla je v veliko hosto in noč je bila še trja, tiha in gluha. Ob zeleni jasi je ban razjahal, nasmukal drevesnega listja in namulil mahu, napravil pod gostim grmovjem mehko ležišče in mirno rekel Rósici:

«Lezi in počivaj!»

To so bile prve besede, ki jih je z njo spregovoril.

Rósica bi se bila rada naglas razjokala, tako jih je bila vesela, a srce, polno obupa in kesa, ji je očitalo:

«Ali vidiš, Rósica nevredna, zoper kakovega moža in junaka si grešila? Po vsem, kar si mu storila iz ničemurnosti in po svoji vroči krvi, so bile prve besede, ki jih je spregovoril, besede dobre in ljubezni?»

Zavest krivde ji je bila zdaj še večja, še huja.

Niti zahvalne besede si ni upala ziniti, pa tudi mogla ni, od ginjenosti so ji solze tiščale v pobešene oči in v grlu jo je dušilo. Pokorno je počenila na ležišče, a leči in spatí ni mogla, preveč greha in krivde ji je kljuvalo v srcu, preveč misli ji je grmelo po možganih.

Ban Strahinja je odvezal s sedla dolgo bodalo in izpustil konja na trato, korakal okoli Rósičinega ležišča in čul in stražil.

Za njim so hodile njene oči in se v nemale v čisto novi, vdani ljubezni, v velikem spoštovanju in občudovanju.

O Bog, kakšen junak —!

Še je visela topla noč z gostih vršičkov šelestečega drevja, še se ni danilo, še so zvesto hodile Rósičine oči za junakom in do-brotnikom, — kar se je čuječi mož ustavil sredi koraka, pal na tla in pritisnil uho na zemljo. Naenkrat je skočil pokonci, brž ujel konja in ukazal vznemirjeni Rósici:

«Bodi mirna in skrita!»

Iz dalje se je zaslišal konjski peket.

O Rósica bedna, kaj ti je, da blediš in trepečeš?

Rósica je skrila obraz v tresoče se roke in tiho ihtela.

«O apostoli božji, kaj bo pa zdaj? Turki so našli sled za njima. Ampak glej, v drugič ti je mož spregovoril, v skrbi zate in v tolažbo ti je spregovoril ...»

Peket je postajal razločnejši ..., se je približal ..., sokolje banove oči so ujele jezdeca in ga spoznale.

Bil je stari derviš, ki mu je pokazal Alijev šotor.

«Stoj!» je ban zaklical in mu zastavil pot.

Derviš se je sprva prestrašil, a précej spoznal junaka, urno skočil s konja in poljubil bana v koleno.

«O mili gospodar, o krasni junak, o slavni ban —!» se je klanjal in glas se mu je od radosti zatikal.

«Kam te nosi turški vrag?» je skoraj nejevoljno vprašal ban, ki mu je starec motil mir.

«Za teboj, o blagi gospodar, k tebi, o največji junak!» se je derviš vnovič klanjal. «Ti, dobrotnik moj, si mi edino upanje, v varstvo tvoje junaške roke sem pribežal.»

Tresel se je od razburjenja in mu naglo pripovedoval, kakova zmeda je nastala v taboru in kolik strah je preletal vso vojsko, ko so našli obglavljenega bega; nazadnje se je nekdo domislil na turškega jezdeca z velikim psom in da se je tisti jezdec oglasil pri dervišu.

Kje je tisti turški jezdec —?

«Začeli so me sumiti zarotništva, očitati mi izdajo in pijančevanje,» je starec tožil.

«In tako si jim ušel?»

«Ubili bi me bili.»

«Žal mi je, da sem tega kriv jaz.»

«Ampak sam vrag je v tebi, da si zmogel strašnega bega Alija!» je starec obrnil pogovor. «Njegova vojska se tako boji neznanega junaka, da že beži s polja Kosova.»

Banu je pohvala dobro dela, veselo je rekel:

«In ti sam se me nisi bal?»

«Poznam ti predobro in junaško srce, o blagi ban. Vzemi me spet za sužnja, saj ti še dolgujem odkupnino.»

Ban se je nasmehnil:

«Pa vina mojega si se spomnil, kajne?»

«Bog te blagoslovi za moško besedo, o dobrotnik, o varuh moj!»

Po kratkem premisleku je ban vprašal:

«Ali zares hočeš iti z menoj?»

«Hočem in zvest ti bom. Slavno je služiti tako slavnega junaka!»

«Bodi ti torej po volji,» je počasi odločil ban. «Ne suženj, prijatelj mi boš. Nisi me izdal, Alijev šotor si mi pokazal, zelo sem ti hvaležen.»

Podal mu je roko, derviš jo je hlastno prijel z obema rokama in jo vroče poljubil.

Še preden se je prižgala zlata zora mlademu jutru, so vsi trije lepo nadaljevali tiho pot. Molčé je ban spet držal pred seboj lepo Rósico, ki mu je kakor včeraj plaho slonela v naročju, molčé je jahal za molčéčim gospodarjem stari derviš.

Tiho jim je šla pot po široki pustinji, a kmalu so v daljni dalji začeli blesteti beli zidovi trdnega Kruševca.

V Kruševcu je bila zbrana še vsa družčina, kakor jo je bil ban Strahinja pustil. Odkar je bil odšel sam otimat Rósico in maščevat svojo čast, so stari Jug Bogdan in mladi Jugoviči pa njegovi prijatelji iz male Banjske in premnogi sosedje gostje še veselo pili in se krvavo rotili, kako so mogli tako nezvesto zapustiti milega prijatelja, in si v kesu in strahu za slavnega junaka strupeno očitali greh in zmoto.

Ko so ga naenkrat zagledali pod zidovi, so planili in se veselo začudili.

Stari Jug Bogdan se je jokal od sreče, tudi mladim Jugovičem so vroče solze od sramu tiščale v pobešene oči, a prijatelji iz male Banjske in Juga Bogdana sosedje gostje so rdeli in navdušeno grmeli:

«O silni junak, čast tebi in slava, a Bogu hvala za čudovito zmago!»

Ban je ustavil konja, molčal in jih trdo gledal. Potlej je počasi segel v torbo, zgrabil za resasto brado pomodrelo Alijevo glavo in jo zaničljivo vrgel pred noge strmeči kruševski množici:

«Tu vam je glava premaganega junaka bega Alije, ne bojte se ga več; brez strahu in v miru pijte hladno vino, pijte in junaško govorite, gosposko se veselite in gostite —!»

Tako je rekel in poprijel uzdo hrzajočega in prhajočega konja. In vsi so v tla strmeli in od sramu rdeli.

A Jug Bogdan je poihteval in širil roke:

«O presrečna naša domovina, le kakovega si nam rodila sina! Srečna, srečna mu rana, od sile turške mu zadana!»

Ban je odkimal, ni razjahal, po vseh naenkrat je pogledal in vse, kako je bilo, na kratko jim povedal.

«Srečna ali nesrečna rana, turška sila ni mi je zadala. Da bi me žrtvovala in bi Turku pomagala, me je ranila in skoraj pogubila, ko sem se rval z razbojnikom prekletim, — žena Rósica moja, mila hčerka tvoja, o tast moj stari Jug Bogdan... Oprosti, a moram ti to povedati v zahvalo za vse!»

Kakor bi ga pičila kača, kakor bi ga spekel sam živi ogenj, se je zgenil Jug Bogdan in zakričal in zaječal v jasni solnčni dan:

«O sinovi, sokoli sivi moji, devet ostrih nožev potegnite, izdajalsko nezvestnico ljuto razrežite!»

A ban je tesno držal v naročju ihtečo in trepetajočo ženo Rósico, temno gledal in nihče se mu ni upal približati.

«Kdo ste, da bi ji sodili?» je vprašal. «Kaj vam je storila?»

«Tebe je ranila in izdala, Turka je ljubila in mu pomagala!» je hropel togotni Jug Bogdan.

«Za to sem ji sodnik jaz, zase sem jo otel. Res me je izdala. Ali pa me niste izdali tudi vi? Koliko ste mi pomagali?» jih je podsmešno vprašal.

«O, so junaki, ki junačijo le ob vinu; a so spet junaki, ki vedó, kaj je ponos in čast in čemu jim je meč! V njih je junaško srce, blagor si ga mu, komur prijateljujejo!» jih je dalje pikal.

«Oprosti nam, o čudoviti junak!» so prosili.

«Da norim, ste vpili, ko sem vas prosil pomoči, in drugo hčer si mi ponujal, če Rósico izdam, o stari Jug Bogdan!»

«Pozabi, pozabi in odpusti, o mili moj junaški zet!» se je starec prijemal za glavo.

«A zdaj, ko sem jo srečno otél iz srede turškega tabora, bi ji radi sodili!» je ban kričal v hripavi jezi.

«Ne, ne! Ti sam ji pravično sodi!» se je vdajal nesrečni oče.

In ban je v tretjič spregovoril z drhtečo in ihtečo ženo:

«Zdajle précej ti sodim: O Rósica, mlada in zapeljana, o trpinka žena moja, z menoj pojdeš v malo Banjsko, ob tej priči pojdeš; semkaj ne prideva več in k nama nihče ne, ki naju je zatajil... Z menoj pojdeš, o Rósica, duša moja, drugih, drugačnih prijateljev si bova pridobila... O, ne vitezov, ne vinskih junakov!... Izmed kmetov in pastirjev si bom nabral četo pravih, zvestih prijateljev, z njimi se bom poslej branil... In naša nova Banjska ti tudi bodi velika in lepa ustanova v ime božje, v čast in jamstvo srečnejše prihodnosti!»

Mehko je govoril, ko je z ženo v tretjič spregovoril.

Še tesneje je poprijel uzdo, nikogar več ni pogledal, obrnil konja in odjahal iz belega Kruševca nemilega.

Pred njim je veselo skakal in bevskal zvesti prijatelj hrt Karaman, za njim je ponosno jahal v nesreči preizkušeni prijatelj turški derviš.

Zdrav, živ bodi, o blagi ban Vuk Strahinja!

Rósica, mila in lepa, se je stiskala v krepko naročje ljubega moža, ljubeče ga gledala v možko lice, se od sreče jokala in se mu blaženo smehljala.

On pa se je sklanjal nad njo in jo vroče poljuboval v vlažne oči, v cvetoči obraz, v sočna usta, povsod, povsod...

A dan je bil lep in vesel samega sebe, svojega zlatega solnca in svoje visoke jasne modrine in pot ni bila pusta in samotna, z njo je bila sprava, z njo je šla ljubezen.

K. Dobida / Jesenska razstava

Slovensko umetniško društvo.

Jesenska umetnostna razstava na velesejmu predstavlja v analih naše umetnosti nadvse pomemben dogodek. Bila ni to le doslej največja razstava, zgodilo se je tudi prvič, da je upodablajoča umetnost nastopila na tako izrazito gospodarski prireditvi. S tem je prvikrat, odkar se prirejajo pri nas razstave, res stopila «pred narod». In mesto običajnih par stotin stalnih obiskovalcev Jakopičevega paviljona je posetilo to razstavo na desettisoče gledalcev, od katerih ogromna večina gotovo še nikdar ni videla nobene umetnostne razstave. Za vse te je bila ta prireditev odkritje in danes si ne moremo niti predstavljati, kakšne koristi lahko obrodi to delo. Načelo splendidne izolacije je premagano in če hočemo, da bo tudi upodablajoča umetnost postala svojina ljudskih mas kot je to n. pr. glasba, je treba pozdravljati idejo takih zares demokratskih prireditev, ki so neprecenljivega vzgojnega pomena. Z ustvaritvijo te razstave je gospodarska korporacija, ki je omogočila pred leti že zgodovinsko slikarsko razstavo, vnovič dokazala svoj zmisel za slovensko kulturo.

Po dolgem presledku so se znašli pod skupno streho načelni nasprotniki: stari in mladi. Sicer so to slučajno skupnost skušali zakriti s tem, da so se med seboj strogo odločili, kolikor je to le bilo mogoče. Posebno skupina, zbrana v «Slovenskem umetniškem društvu», je poskrbela, da nastopi tudi na zunaj strnjeno. Ureditev njihovega oddelka je to misel podpirala. Kontrast napram ostalim razstavljalcem je bil očiten.

Med temi sicer zelo raznolikimi značaji se je vendar pokazala neka osnovna skupnost, morda še bolj formalna, nego idejna. Zbrana je bila vrsta plodov skupine, ki nezadovoljna s starimi spoznanji išče novih potov in novih izraznih oblik za izkustva današnjega dne. Ni bilo vse enako vredno, kot niso vsi ti iskaleci nove umetnosti enake potence, vendar muči vse enako strastna želja rešiti umetnost materijalizma in prazne formalistike ter ji